

A IUSTERM JOGI ÉS KÖZIGAZGATÁSI TERMINOLÓGIAI ADATBÁZIS HÁTTÉRMUNKÁLATAINAK TAPASZTALATAIRÓL

TAMÁS DÓRA MÁRIA

Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda, ELTE BTK FTT

E-mail: tamas.dora@offi.hu

tamas.dora@caesar.elte.hu

IUSTerm Terminological Database of Law and Public Administration: a Glimpse Behind the Scenes. This study aims to present the achievements of the work done at the Hungarian Office for Translation and Attestation Ltd. during the initial phase of the elaboration process of the Termbase for terms of law and public administration, called IUSTerm, by offering an insight into the perspective of the terminological approach and the characteristics of the terminology of law and public administration.

Keywords: terminology, concept-orientation, termbase, terminology manager, terms of law and public administration

1. Bevezetés

A terminológiai adatbázisok a tudásmenedzsmenten belül a tudástranszfer eszközei, mert a terminológiai adatok rendezett tárolásával és közzétételével alkalmasak arra, hogy az ellenőrzött szaknyelvi ismeretek összegyűjtését és átadását megvalósítsák. Az anyanyelven és idegen nyelven rögzített adatok a szakfordítások elkészítését meggyorsítják, minőségét emelik. Hasznosak a terminológiai politikai célok megvalósításában, hiszen használatukkal elősegíthető az anyanyelvi jogok gyakorlása egy adott nemzet, nyelvi kisebbség és nemzetiségek számára (Fóris 2011, Tamás 2011, Fóris–Tamás 2018). A leíró vagy előíró jelleggel készült változataik egyaránt lehetőséget teremtenek a szakértők közti közmegegyezéssel elfogadott, a szakmai kommunikációt megkönnyítő egységes szakszóhasználatra. A terminológiai adatbázisokat kifejezetten ebből a célból, a terminológiai adatok tárolására fejlesztették ki körülbelül az 1980-as évek végétől kezdve, felépítésük összhangban van a nemzetközileg elismert és alkalmazott terminológiai elvekkkel és módszerekkel (például a svájci Termdat terminológiai adatbázis alapjait 1987-ben fektették le¹).

---

1 https://www.bk.admin.ch/dam/bk/en/dokumente/terminologie/TERMDAT-Leitfaden_Deutsch_2018-02.pdf

2. A terminológiai megközelítés

A hazai közéletben és köznyelvben a terminológia fogalma még kevésbé ismert. Még inkább igaz ez a terminológusszakmára. Szakmai körökben ugyanakkor az utóbbi egy évtizedben jelentős változások történtek. Ebben közrejátszottak a piaci igények, az elméleti gondolkodást megalapozó publikációk és a terminológia megjelenése az oktatásban.

A terminológia a fordítóképzésben sokáig nem volt önálló tantárgy (Klaudy 2017), az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék fordító- és tolmács-mesterképzésein 2009-től jelent meg a nyelvspecifikus gazdasági és jogi terminológia gyakorlati kurzusként másodéves hallgatók számára, és a szakdolgozatok részeként követelménnyé vált egy terminológiai szójegyzék készítése, majd 2012-től bevezető előadás-sorozat indult az általános terminológiai ismeretekről. Még 2011 szeptemberében elindult az első terminológus-mesterképzés a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán (Fóris 2012, 2013), majd 2015-ben a gazdasági és jogi szakfordító és terminológus szakirányú továbbképzés az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén.

Számos kérdés merül fel abból a szempontból, hogy mit és hogyan érdemes oktatni, átadni. A gyors ütemű fejlődés által befolyásolt szakmai életünkben a terminusok és fogalmak idővel változhatnak, ezért az oktatás kizárólagos célja nem lehet a célnyelvi ekvivalensek tanítása, hanem szükség van a gyakorlatban hasznosítható terminológiai elvek és módszerek bemutatására, amelyek később a nyelvi közvetítőknél gyakorlati munkájuk elvégzéséhez eszközt, fogódzót adnak a kezükbe. Éppen ezért fontos a terminológiai szemléletmód elsajátítása a kezdő és a gyakorló szakemberek számára egyaránt. A terminológiai szemléletmód részét képezi a fogalomközpontú megközelítés, a fordítás-orientált terminológia módszerei közül a terminusok harmonizálása, egységesítése és szabványosítása, a terminológiamenedzsmenten belül az adatkezelés módjai és a terminológiai adatbázisok használatának ismerete.

2.1. A terminológia értelmezése

A terminológiát gyakran kizárólag egy adott szakterület terminusainak gyűjteményeként értelmezik, esetleg leegyszerűsítve a szaknyelvkutatás vagy a lexikográfia területéhez sorolják. Ezen változatok egyike sem fedti teljes mértékben a valóságot. Igaz ugyan, hogy a terminológia a szaknyelvkutatás és a lexikográfiával egyaránt rendelkezik azonos vizsgálati tárggyal, azaz a szakszókincset elemzi, de a három terület kiindulópontja különbözik egymástól. A szaknyelvkutatás a szaknyelveket (szakszókincset, grammatikai szerkezeteket, stílust stb.) nyelvészeti rendszerező megközelítéssel vizsgálja, a lexikográfia a szakszókincs feldolgozása és a szótárszerkesztésben a nyelvi jelet és a jelentést helyezi a középpontba, míg a terminológia a wüsteri alapelvekre építve a fogalmi rendszerhez illeszkedő terminusokat és azok fogalmi és terminológiai rendszerét elemzi, és eközben nem tekintet el a nyelv és a szakismeretek egységétől (lásd Soglia 2002: 10).

A bizonytalanságok oka, hogy viszonylag fiatal tudományágról van szó, a modern terminológia kezdetei az ún. terminológiai iskolák kialakulásához fűződnek, amelyek a

XX. század 30-as éveiben alakultak ki. A legismertebb ezek közül a bécsi, amelynek tagja a modern terminológia atyjának tekintett Eugen Wüster (1931). A modern terminológiában napjainkban különböző irányzatokat lehet megkülönböztetni, a hagyományos nyelvészeti mellett megtalálható a fordításorientált és a nyelvpolitikai irányzat is (Soglia 2002: 14). A modern terminológia ma az alkalmazott nyelvtudomány önálló diszciplínája.

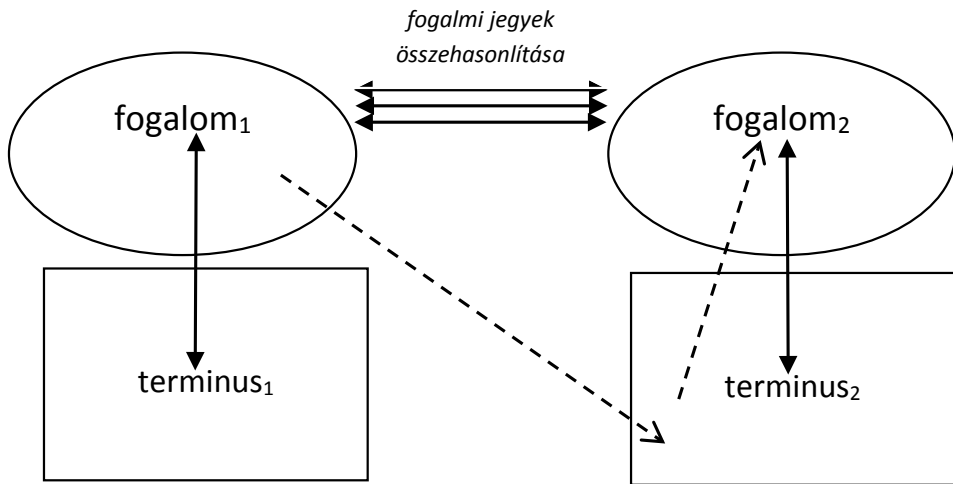
A terminológiát angol nyelvű szakirodalomban hármas értelmezésben használják, azaz a „*terminológia*: (1) terminusok, fogalmak és azok viszonyának vizsgálata; (2) terminusok gyűjtésére, leírására, bemutatására, valamint osztályozására és képzésére alkalmazott eljárások és módszerek összessége; (3) egy meghatározott tárgykör logikai rendszeréhez illeszkedő rendszerezett terminusok összessége” (Fóris 2005: 37). A terminológia hármas értelmezését (elmélet, módszertan és szógyűjtemény) feloldandó Wüster hatására megjelenik a *terminológiatan* (*Terminologielehre*) elnevezés is, amely a mai napig német nyelvterületen használatos. A magyar szakirodalomban mindkét változat előfordul, azaz a terminológia használatos hármas értelmezésben és az elmélet elkülönített megnevezésével (mint terminológiatan) egyaránt. Azt, hogy e kérdéskör érdeklődésre tart számot, jelzi Kis (2008) cikke, aki a terminológia különböző értelmezéseit körüljárva definiálja azt.

A fentiekből következően a terminológusszakma beazonosítása és behatárolása is nehézségekbe ütközik. A terminológus vagy terminológiamenedzser olyan a nyelvi szolgáltatások területén tevékenykedő szakember, aki a terminológia elméleti ismereteivel és gyakorlati módszereivel tisztában van, és a terminológia feldolgozását segítő nyelvtechnológiai segédeszközök használatában járatos. A gyakorlatban gyakran koordinátorként működik, hiszen egy személy önmagában aligha lehet képes az összes szakterület és nyelv lefedésére, továbbá nagy mennyiségű adat megbízható és aprólékos kidolgozására, amely magas szinten kvalifikált tárgyi és nyelvi szakértőt kíván. Éppen ezért munkája ritkán „one-man-show”, sokkal inkább csapatmunka eredménye (Picht 2010). Ez nem jelenti azt, hogy a terminológus ne rendelkezzen olyan nyelvi vagy tárgyi ismeretekkel, amelyek munkáját jelentősen megkönnyítik. A terminológus (vagy terminológiamenedzser) koordinátori-menedzseri szerepén túlmenően a vállalaton belül vagy külső tanácsadóként részt vesz a vállalati stratégia terminológiai oldalának kidolgozásában, amihez szükséges az igények felmérése, a megfelelő szoftver kiválasztása, fejlesztése, a szakszókincsre vonatkozó nyelvi adatok kezelése, rögzítése és közzététele. A megbízhatóság érdekében felülyeli a terminológiai elvek és módszerek alkalmazását, érvényesülését, továbbá gondoskodik az adatok karbantartásáról és célzott frissítésekről, igény szerint továbbképzésekről, gyakoronokok felügyeletéről. Tehát a mai értelemben vett terminológus komplex feladatkört lát el, nem csupán a szakszókincs elemzésével foglalkozik (Tamás 2015).

2.2. A fogalmi összehasonlítás folyamata

A hármas értelmezésben – elmélet, módszertan és szógyűjtemény – használt terminológia központi kategóriája a fogalom, és ebből következően a fogalomközpontú szemlélet-

mód, ami a terminológiai szemléletmód alapját képezi. A fogalomalapú megközelítés a lexikográfiával ellentétben nem a nyelvi jelek és a jelentés, hanem a fogalmak vizsgálatából indul ki egy adott tárgykörön belül. Ennek értelmében elsőként a fogalom jellemzőit kell feltérképezni. A fogalmak definíciókban, magyarázatokban jelennek meg, éppen ezért a tulajdonságok megismerése definíciók keresésével vagy alkotásával valósulhat meg, ez utóbbi esetben több, ismeretekben gazdag kontextus megismerése révén. Csak ezt követően érdemes a terminusokat a fogalmakhoz hozzárendelni (lásd 1. ábra). A fogalmi összehasonlítás célja a fogalmak közti különbségek megismerése a fogalmi egyenértékűség, azaz az ekvivalencia megállapításához (Fóris 2005: 94–98, Tamás 2014a: 21–34, Tamás 2017a: 19–22). Amikor azt állítjuk, hogy a terminusokat nem fordítjuk, hanem megfeleltetjük egymással, akkor ez pontosan ezt a szemléletmódot tükrözi. A fogalom megismerése pedig eleve orientálja a választást a terminusok szintjén. Ez is azt mutatja, hogy a szaktárgyi tudás a terminológiában központi szerepet játszik.

1. ábra: A fogalmi összehasonlítás folyamata (Tamás 2017a: 19)

A fogalmi összehasonlítás lényege az egyedi fogalmi jellemzők megkeresése a közös és a megkülönböztető jegyek megállapítása érdekében, hogy a fogalmakat el lehessen határolni egymástól. Az összehasonlítás történhet egy vagy több nyelven, egy vagy több ország fogalmai között, ennek különböző metszetei léteznek (egy ország: egy nyelv, egy ország: több nyelv, több ország: egy nyelv, több ország: több nyelv). Az egynyelvű és az egy ország társadalmi rendszerén belüli fogalmi összehasonlításra példa lehet a magyar jogrendszer két jogintézményének összevetése, a *kártérítés* és a *kártalanítás* polgári jogi fogalma, amelyek között a fő megkülönböztető jegy, hogy míg a *kártérítés jogellenes magatartás*, addig a *kártalanítás jogszerű magatartás* következménye. A többnyelvű és több ország közötti fogalmi összehasonlításra példa lehet a *kabinet* terminus. A köznyelvben

előfordul, hogy a *kormány* és *kabinet* terminusokat szinonimaként kezelik, de a *kabinet* Magyarországon hagyományosan a *kormány* segédszervei közé tartozik (például *Nemzetbiztonsági Kabinet*). Országoként eltérő lehet, hogy a *kabinet* milyen viszonyban áll a *kormány*val, ezért érdemes ezt minden esetben megvizsgálni (például az Egyesült Királyságban a *cabinet* végrehajtói, míg az Egyesült Államokban tanácsadói funkciókat lát el; Németországban a *Kabinet*t, azaz a szövetségi kabinet a szövetségi kormány tagjaiból áll, tagjai a szövetségi kancellár és a szövetségi miniszterek) (Tamás 2015: 52, 2017a: 19, 60).

A terminológiai adatbázisokban, éppen a fentiek miatt, a terminus mellett a fő adatmező kategóriák a definíció és az ekvivalencia. Az ekvivalencia-adatmezőtípus tartalmazza azoknak a megkülönböztető jegyeknek a leírását, amelyek segítségével a különböző fogalmak elhatárolhatók egymástól. Ennek az adatmezőtípusnak a fő funkciója, hogy információt szolgáltatson az ekvivalencia szintjéről és eseteiről. Az ekvivalenciaszintek (teljes, részleges ekvivalencia és ekvivalencia hiánya) és az -esetek (átfedés, rész-egész viszony) a fogalmi összehasonlítás eredményei alapján állapíthatók meg (Arntz 2001: 104; Arntz et al. 2009: 153). A teljes ekvivalenciára példa lehet az *egyhangúlag* és angol nyelvű ekvivalense *unanimity* (Tamás 2017a: 54), a részleges ekvivalenciára az *ügyvéd* és az *bar-risters/solicitor* (1 terminus: 2 terminus) mint az Anglia és Wales jogrendszeréből származó megfelelők, míg az ekvivalencia hiánya elsősorban kulturális eredetű reáliáknál (*macaron, tiramisù*), a társadalmi rendszerek különbözőségéből származó országspecifikus fogalmaknál (*Companies House* mint cégnyilvántartó hivatal) és hamis barátoknál (*farmer-farmer* magyarul mint ruhadarab és angolul mint gazdálkodó) fordulnak elő. A fogalmi összehasonlítás és az ekvivalenciaviszonyok tisztázása eredményeképpen állapítható meg, hogy a terminus-terminus, terminus-funkcionális ekvivalens (analóg fogalom) találat vagy egy újonnan megalkotandó terminusjelölttel állunk-e szemben. Egy újonnan megjelenő terminus és fogalom esetén a szakmailag megfelelő ekvivalens kiválasztásakor az egyedi fogalmi megkülönböztető jegyek, a fogalmak közötti ekvivalenciaviszonyok, a fogalmi hálóban való elhelyezkedés segít a döntést megalapozni, hogy a nyelvünkben az új terminusjelölt milyen alakot öltjön, és azon belül milyen eljárást érdemes a terminusalkotási szempontokat figyelembe véve (például tömörség, transzparencia) alkalmazni (Tamás 2015: 53). A terminusalkotási eljárások közé tartoznak hagyományosan a szókölcsonzés és tükörfordítás, gondos nyelvtervezéssel a célnyelvnek megfelelő terminus alkotása, parafrázis (Arntz et al. 2009: 157). Az új szó képzése megvalósulhat akár meglévő szavak újraértelmezésével, azaz terminologizációjával is (például *egér; tűzfal, felhő*). Mielőtt azonban új terminusjelöltet alkotnánk, érdemes meggyőződni arról, hogy valóban nem létezik-e az adott fogalomra a szakemberek által már alkalmazott és elfogadott terminus.

A fordítói gyakorlatban a fogalmi összehasonlítás elvégzése általában egy ekvivalensnek feltételezett terminus megkeresésével indul, majd annak értelmezésével folytatódik. A feltételezett ekvivalensre érdemes definíciót keresni, amely egyéb segédeszközök hiányában legegyszerűbben a keresőmotorba beírt „*define*:” operátorral oldható meg. Ezt

az alternatív útvonalat az 1. ábrán a szaggatott vonal jelzi. A gyakorlatban a jog és a közigazgatás területén a terminusok definícióinak megkeresése jogszabályokban, hivatalos honlapokon vagy szakmai publikációkban, a megbízható definíciók alkotása, a fogalmak összevetése és a következtetések levonása korántsem egyszerű, kihívásoktól mentes feladat. Éppen ezért a megbízhatóság, a minőség és az időmegtakarítás szempontjából az adatok terminológiai adatbázisban való rögzítése megoldást jelent.

2.3. A jogi terminológia jellemzőiről

A jogi terminológia sajátos, behatárolható jellemzőkkel rendelkezik (Tamás 2017a: 15–24, Tamás 2018c):

- naprakészség: a jogi fogalmak és terminusok tárgyánál fogva kiszolgáltatott a társadalmi jelenségek folyamatos változásának;

- verbalitás: a jogi fogalmakra elvont jellegük és magas fokú absztraháltságuk miatt jellemző, hiszen elsődleges megvalósulási terepük a nyelv, ellentétben például a műszaki területhez, amely egyértelműbben kötődik a tárgyi valósághoz;

- egyértelműség és rugalmasság: két egymásnak látszólagosan ellentmondó szempontról van szó, mégis alapvető jellemzője a jogi terminusoknak és fogalmaknak; ez a kettősség jogintézmények értelmezése a különböző előre nem látható élethelyzetekhez való igazodás miatt szükséges;

- rendszerbe ágyazottság: ez többféle módon is értelmezendő, így a jogrendszer, jogágak és jogszabályok szintjén;

- országspecifikusság és semlegesség: ez szintén egy ellentmondásos tulajdonságnak tűnik, de a gyakorlatban jellemző a nemzeti jogintézmények az adott országhoz való kötődése egy nyelven belül is, miközben a huszonnyolc jogrendszert egyszerre leképező uniós jogi terminusoknál a neutralitás az elvárás a szakmai kommunikáció elősegítése érdekében (Somssich 2011, Tamás 2017a: 17–18). Klaudy (2001: 145–146) e szövegtípust ún. „euroadminisztrációs” szövegnek nevezi, amely sajátos szövegalkotás és fordítás eredményeként jön létre. Az e területre jellemző sajátos terminusalkotási szempontokról ír Fischer–Lesznyák (2013) tanulmányában.

A jogi terminusok megfeleltetése a kontinentális jogrendek között is számos kihívást tartalmaz, gondoljunk például a dél-tiroli kisebbségi és a svájci többnyelvűségi helyzetre. Számos nehézséget okoz Dél-Tirolban a német és ladin anyanyelvű lakosok számára az olasz jogrendszer fogalmai szerint a német nyelvű ekvivalenseinek kidolgozása, amire azért van szükség, hogy a nyelvi kisebbséghez tartozók anyanyelvükön tudjanak a közigazgatási hivatalokban és a bíróságon kommunikálni (Tamás 2013). A Svájci Szövetségi Államban a jogszabályokat eleve több hivatalos nyelven teszik közzé (Novák–Tamás 2013). Mindkét esetben terminológiai adatbázisok kidolgozásával támogatják a többnyelvű terminológiai munkát.

A nemzeti jogi terminusok angol nyelvű megfeleltetése még több kihívást tartogat, hiszen a Common Law jogrendszerei nemcsak más utat járnak be, hanem az angol szókincs gazdaságosságából eredő erős kontextusfüggősége mellett bizonytalan támpont-

tokat is kínálnak (lásd számos nyelvhasználó, hivatalos nyelv státusza számos országban és a többközpontúság). A többközpontúság miatt nem létezik egységes értelemben ún. „brit jog” (Anglia és Wales, Észak-Írország, Skócia jogrendszerei különböznek egymástól, sőt a skót jogrendszer például hibrid jellegű, kontinentális-angolszász elemeket is tartalmaz) és ún. „amerikai jogról” sem, gondoljuk itt az Egyesült Államok állami és szövetségi szintjére (Tamás 2018c). Ezek a jellemzők a jog területén különösen megnehezítik az angol esetében a lingua franca szerep betöltését.

A széles körű egységesítés hiánya megmutatkozik a gyakorlatban a számos változat együttélésében, a szervezetenkénti eltérő preferenciákban és az időigényes terminuskeresésben és -ellenőrzésben. Egy ilyen helyzetben az angolt mint idegen nyelvet használóknak olyan támpontokra van szükségük, amelyek orientálják őket választásaik meghozatalában. Ezért fontos a jogi fogalmak minél pontosabb és részletesebb ismertetése, behatárolása, a dokumentumtípus jelzése és a nyelvhasználó döntési helyzetbe való hozatala, hiszen a felhasználónak a kontextustól és célnyelvi felhasználótól függően érdemes döntenie a konkrét esetben alkalmazandó megoldás mellett.

A jogi terminológia összetettsége, a szakemberek közti kommunikáció sikeressége igényli az adatok rendszerezését, közzétételét és egységesítését. A jogi terminusok egységes használatát leginkább egy definíciókat és ekvivalenciára is vonatkozó adatokat tartalmazó nemzeti jogi terminológiai adatbázis létrehozása támogathatná. Az adatok közzétételének módján felül a tartalomban központi kérdés a megfelelő definíció megalkotása, amely a fogalom megtestesítője, és a jogi terminológiai adatbázisok szerkesztésekor a jogász és nyelvi szakember közti együttműködés minőségétől függ. Ez befolyásolja a fogalmi összehasonlítás folyamatának eredményét, az ekvivalencia megállapítását.

2.4. A terminológiai adatbázisokról általában

A terminológiai adatbázisok fő funkciója a terminusok és a definíciókban megjelenő fogalmak leírása, összehasonlítása, rendszerezése. A terminológiai adatbázisok olyan elektronikusan tárolt terminológiai adatok gyűjteményei, amelyek a fogalomközpontú szemléletet követve készülnek, és egy vagy több nyelven egy vagy több szakterület terminusait tartalmazzák a hozzájuk tartozó definíciókkal együtt (Sermann–Tamás 2010: 113). Többféle besorolásuk is lehetséges, a felhasználási célok, felépítésük (egyszerű, hagyományos, összetett terminológiai adatbázis), tartalmuk (tárgykör, nyelvek), funkcióik stb. alapján (Tamás 2014a: 106). Készülhetnek kifejezetten fordítókat támogató céllal. Lehetnek leíró vagy előíró jellegűek, lehetővé téve az egységesítést és a szabványosítást.

Bár az adatbázis-kezelő szoftverekkel egyénileg létrehozott, terminus-terminus tárlatot tartalmazó glosszáriumokat is gyakran terminológiai adatbázisnak nevezünk, a nagy, komplex adatokat tartalmazó központi adatbázisokat tárgyi és nyelvi szakértők bevonásával hozzák létre.

Ahhoz, hogy egyáltalán terminológiai adatbázisról beszélhessünk, a fogalomközpontú szemléletmódnak érvényesülnie kell.

Egy terminológiai adatbázis megalkotásakor az alábbi „hozzávalókat” érdemes átgondolni (Tamás 2018b):

- felhasználási cél (nyelvpolitikai, fordítói, egyéb szakmai);
- célcsoport (anyanyelvi beszélők, ezen belül egy adott nemzet beszélői közössége vagy kisebbségben lévő nemzetiségi nyelvhasználók; fordítók; adott szakma képviselői, például mérnök, jogász, orvos);
- nyelvek száma (egy-, két- vagy többnyelvű);
- leíró vagy előíró jelleg;
- technológiai lehetőségek (hozzáférés módja, szoftver kiválasztása, belső és/vagy külső hozzáférési felület);
- felépítés, kidolgozottság mértéke (egyszerű, hagyományos, összetett; adatmezőtípusok);
- tárgykörök (szűkebb vagy tágabb, egy vagy több);
- szakmai források (dokumentáció: írott, szakértő);
- munkafolyamatok, leírások, használati útmutatók;
- szerzői jogi kérdések;
- munkatársak továbbképzése a terminológiai ismeretekről és az adatbázis használatáról;
- szervezeti háttér és anyagi források.

A fogalmi és nyelvi adatok központi rögzítése időigényes, és anyagi ráfordítást, szakember alkalmazását kívánja. A gyakorlatban megállapítható azon szervezettípusok köre, amelyek általában érdekeltek terminológiai adatbázisok létrehozatalában:

- informatikai, műszaki és üzleti cégek (például az IBM, az SAP²);
- nemzetközi szervezetek: Európai Unió (IATE³), az ENSZ és segédszervezetei (WIPO Pearl⁴);
- közigazgatási szervek: Igazságügyi Minisztérium (Termin⁵), a Svájci Kancellária (Termdat⁶);
- kutatóintézetek, egyetemek: EURAC (bistro⁷ – nemzetiségi szakmai nyelvhasználat);
- fordítóirodák: a Kanadai Központi Fordítóiroda (Termium Plus⁸); OFFI Zrt. (IUSTerm).

Magyar nyelven jelenleg négy nyilvános terminológiai adatbázis tartalmaz bejegyzéseket: a Termin, a IATE, az EUROTERMBANK⁹ és az SAPTerm.

2 www.sapterm.com

3 late.europa.eu

4 www.wipo.int

5 <https://eu-terminologia.im.gov.hu/>

6 www.termdat.ch

7 Bistro.eurac.edu

8 www.btb.termiumplus.gc.ca

9 www.eurotermbank.com

3. A IUSterm jogi és közigazgatási adatbázis általános jellemzőiről

Az OFFI Zrt. berkein belül 2012-ben ismerték fel a terminológiai munka szükségességét, és alkalmazták az első főállású terminológust, majd ezt követően 2014 novemberében született döntés egy jogi és közigazgatási terminológiai adatbázis létrehozásáról. A IUSterm elnevezésű adatbázis eredetileg egy projekt keretében indult, de időközben már a folyamatmenedzsment részeként, különböző alprojektekkel működik. A cél egy elméleti megalapozottságú, de gyakorlatorientált terminológiai adatbázis létrehozása volt, amely elősegíti a minőségi fordítások készítését. Felépítését tekintve egy adatbázis-kezelő szoftverrel (SDL Multiterm) készült, tehát integrált fordítói környezetben is használható. Jelenleg kizárólag belső felhasználású, szerkesztését tekintve fogalomközpontú, fordításorientált, hagyományos típusú adatbázis, amely bővítés esetén akár összetett adatbázissá is alakítható, de már jelenlegi formájában is szerepelnek benne ábraként ábrák és értelmező táblázatok.

Tárgykörei a jog és közigazgatás köréből származnak. Az adatok kidolgozottságának mértéke és ezáltal megbízhatósága külön adatmezőben szerepel. Az adatmezőkategóriák között hangsúlyos figyelmet kap az ekvivalencia-adatmező, amely információkat tartalmaz az ekvivalenciaviszonyokról. A bejegyzések utalást tartalmaznak arra, hogy az ekvivalens terminus, funkcionális ekvivalens vagy terminusjelölt. Az adatok kidolgozásának forrásait eleinte szakmai anyagok, párhuzamos szövegek képezték, később a 2017 januárjától 2018 júniusáig tartó IUSterm Plus projekt keretében terminológiai munkacsoportokban nyelvi szakemberek (fordítók és tolmácsok) és tárgyi szakemberek (jogászok) bevonásával konkrét tárgykörök kidolgozására került sor. A terminológiai munkacsoportokat a terminológus(ok) koordinálásával az Alaptörvény (1200 terminus négy nyelven), az anyakönyvezés (5000 terminus tíz nyelven) és a titulusok és szervezeti egységek (500 terminus öt nyelven) tárgykörök kidolgozására irányultak, továbbá elkezdődött a terminusok kivonatolása a Nemzeti Jogszabálytárban¹⁰ közzétett jogszabályfordítások felhasználásával. A terminológiai munkában négy terminológus vesz részt, akik ad hoc, szövegorientált és doménorientált terminológiai munkával egyaránt foglalkoznak. Ezen felül fontos szempont volt a belső és a projektekből részt vevő szakemberek továbbképzése terminológiai témájú tréningek nyújtásával.

4. Jogi terminológia a gyakorlatban

4.1. Kísérleti kézikönyv a magyar nemzeti jogi terminológia elsajátításához

A gyakorlati terminológiai munkák ösztönzést adtak egy olyan kézikönyv megalkotására, amely segít a nyelvi szakembereknek a jogi terminológia útvesztőiben jobban eligazodni. A könyv megalkotásánál elsődleges szempont volt, hogy valóban haszonnal for-

¹⁰ <http://njt.hu/njt.php?translated>

gathassák a téma iránt érdeklődők. A *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*¹¹ c. könyv elsősorban elektronikus kiadványként született meg az egyetemi ELTE Eötvös Kiadó gondozásában és az OFFI Zrt. mint felelős szerkesztő támogatásával. A könyv két műhelyhez kötődik: megvalósításában az OFFI Zrt. nyelvi szakemberei mellett részt vettek az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének oktatói, továbbá jogászok és terminológusok.

A könyv elsődleges célja a magyar jogi terminológia és annak – nemzetközi kitekintéssel kiegészített – terminológiai szemléletű bemutatása. A kötet nem törekszik teljes körű leírásra, hanem a szerző gyakorlati és oktatói tapasztalataira építve a jog különböző tárgyköreiből szemezgetve csak a terminológiai szempontból releváns jogi terminusokat és fogalmakat mutatja be. Az elektronikus kiadvány három fő részből áll: szakmai-elméleti bevezető tanulmány a jogi terminológiáról, szócikkek gyűjteménye és függelékként iratgyűjtemény. A könyv magját a terminológiai jellegű szócikkek képezik, amelyek egy a terminológiai adatbázisokra emlékeztető, de azoktól didaktikai okokból eltérő struktúrát mutatnak. A szócikkek felépítését a 2. ábra szemlélteti.

Terminus:		Tárgykör:	
Definíció:		Fordítói gyakorlat (vigyázat):	
Nemzetközi kitekintés:			
EN	DE	FR	IT
Lásd még:			
Kontextus:			
Dokumentumtípus:			
Források:			

2. ábra: A terminológiai szócikkek felépítése

A szócikkekhez tartoznak még további ismeretelemek, amelyek elősegítik a fogalmak behatárolását. Ezek többsége értelmző táblázat formájában jelenik meg, de például a közigazgatás szócikk esetében ágrajz is segíti a megértést. A bemutatott példákon keresztül az olvasó a terminológiai elvek és módszerek gyakorlati alkalmazását ismerheti meg, amelyek a jogi terminológiai adatok kidolgozásakor mintaként hasznosíthatók. Maguk a szócikkek elsősorban a magyar jogi terminusokra koncentrálnak, felhívják a figyelmet a fogalmak egymástól történő elhatárolásának fontosságára, de nem mutatják be a terminológiában alkalmazott kétnyelvű fogalmi összehasonlítás teljes folyamatát, hiszen a szócikkek idegen nyelvi definíciókat nem tartalmaznak (amelyek felkutatása vagy megalkotása oktatás keretében viszont feladatként kiadhatók), sokkal inkább céljuk

11 http://www.offi.hu/sites/offi/files/upload/jogiterminologia_web_opt.pdf; <http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/tamas-dora-maria-bevezetes-a-jogi-terminologiaba-a-terminologus-szemueven-at/>

a jogi terminusokra jellemző problémák felismerésére és a terminológiai szemléletmódban való gondolkodásra történő tanítás.

A jogi terminológia gyakorlati kérdéseit tárgyaló kiadvány célja, hogy egyaránt hasznosítható legyen az egyetemi oktatásban és a fordítóirodán belül zajló gyakornoki és mentori programok keretében, így elsősorban hallgatóknak és fiatal pályakezdőknek szól. Érdekes a kezdő fordítóknak tudatosítani, hogy milyen jellemzőkkel bír a jogi terminológia, milyen eljárásokat érdemes alkalmazni, illetve, hogy a nemzeti és az uniós jogi terminológia nem feltétlenül egyezik meg egymással (Tamás 2017a: 17–18). Példaképpen megemlíthetünk néhányat: *áfa* vs. *béa*, *biztos* vs. *ombudsman*, *Magyar Közlöny* vs. *Hivatalos Lap*, *nemzetiség* vs. *kisebbség*. Megjelent egy a könyv háttér munkálatait részletesen bemutató tanulmány (Tamás 2018a¹²), továbbá a célok között szerepel az e-könyv a jogi fogalmak változásait és a hivatalos fordításokat követő frissítése.

4.2. Jogi terminusok elemzése

Az alábbi példák az OFFI Zrt. terminológiai adatbázis projektjén belül kidolgozott tárgykörökből származnak, szócikkek formájában pedig a *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* c. könyvben szerepelnek. Az elemzések nem teljes körűek, sokkal inkább a terminológiai munkák során kidolgozott, egyeztetett megoldásokra, felmerült nehézségekre és a terminológiai problémák jellegére kívánják felhívni a figyelmet. Az alábbiakban a *Magyarország Alaptörvénye* terminus, az *államtitkár* terminus, a hazai *bíróságok* megnevezése és a *jogszabály* terminus elemzése szerepel.

4.2.1. A Magyarország Alaptörvénye terminus

Az Alaptörvény terminusainak kidolgozásakor az adott szöveg képezte a kiindulást, így a gyakorlatban szöveg- és doménorientált terminológiai munka ötvözése keretében történt az ekvivalensek kiválasztása. Az alapot az Igazságügyi Minisztérium által jóváhagyott fordítási változatok jelentették. Az Alaptörvény fordításait 2010-től az OFFI Zrt. által megbízott fordítók és lektorok készítették, ezeket a Nemzeti Könyvtárban tették közzé tizennyolc nyelven.¹³ Ezt követően a minisztérium jogász-nyelvszerei felülvizsgálták azokat, elsősorban az angol nyelv esetében történtek idővel módosítások.

Az interneten az Alaptörvény több angol nyelvű változata is fellelhető, ezek közül a Nemzeti Jogszálytárban szereplő a ma hatályos fordítás:

- <http://nemzetikonyvtar.kormany.hu/kiadvanyok> – Nemzeti Könyvtár
- <http://www.kormany.hu/en/news/the-new-fundamental-law-of-hungary> (2013. október 1.)

– http://www.kormany.hu/download/a/68/11000/The_Fundamental_Law_of_Hungary_01072016.pdf (2016. július 1.)

12 http://www.offi.hu/sites/offi/files/upload/horvath_latest_trends_reader.pdf

13 <http://nemzetikonyvtar.kormany.hu/kiadvanyok>: angol, beás, bolgár, francia, görög, horvát, kínai, lengyel, lóvári, német, orosz, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén és ukrán.

– http://njt.hu/translated/doc/TheFundamentalLawofHungary_20181015_FIN.pdf (2018. október 15.)

Az alkotmány és az alaptörvény a köznyelvben mint köznevek egymás szinonimáiként használatosak. Tulajdonnévként a két jogszabály megkülönböztetésére használándók (1949. évi vs. 2011. évi). Nem áll rendelkezésre olyan hivatalos jogi kommentár, magyarázat és állásfoglalás, amely a terminus használatának okát részletesen kifejtené. A terminusválasztás magyarázható politikai indokokkal, mint elhatárolódás az 1949. évi alkotmánytól és új állami rendszer bevezetése, de indoka lehet az is, hogy a történeti alkotmányra való hivatkozás történik az Alaptörvényben (lásd részletesebben Tamás 2014b, 2017: 46–47).

A hivatalos fordításokban a *Magyarország Alaptörvénye* terminus angol nyelvű változata *Fundamental Law of Hungary* (címként: *The Fundamental Law of Hungary*) megnevezéssel szerepelt már az első közzétett változatban is. Alternatíva lehetne a *Basic Law*¹⁴ megnevezés, amely azonban a németországi *Grundgesetz* terminus angol nyelvű ekvivalense. A *Fundamental Law of Hungary* angol nyelven így megkülönböztethető a németországi változattól. A megnevezés terminusjelöltként született meg, és vált a szakemberek használata révén terminussá. Ugyanakkor a *Magyarország Alaptörvénye* német nyelvű megnevezése *Grundgesetz Ungarns*, ami a jogrendszerek közti különbségek miatt funkcionális ekvivalensként értelmezhető.

4.2.2. Az államtitkár terminus

Az *államtitkár* mint magyar nyelvű terminus értelmezése már eleve kihívásokat elé állítja a nyelvhasználót (gondoljunk a *parlamenti államtitkár*ra, a csúcsminisztériumokban működő ún. *szakállamtitkárok*ra, a *közigazgatási államtitkár*ra vagy a napjainkban nem használatos *politikai államtitkár*ra). Az *államtitkár* politikai vezető, tevékenységét a miniszter irányítja, annak teljes jogkörű helyettese. A csúcsminisztériumokban (például EMMI) *államtitkárok* állnak a korábban önálló minisztériumi formában irányított egészségügyi, oktatási, kulturális és szociális szakterületek élén, így szinte miniszteri rangot töltenek be. Angol nyelvű ekvivalensként a *Minister of State (for)* az ágazat megnevezésével mint funkcionális ekvivalens használatos. Ez utóbbi 2011 első felében Magyarország soros elnöksége idején is jó megoldásnak kínálkozott, hiszen így az ún. *szakállamtitkárok* egyenrangú partnerként szerepelhettek a hivatalos találkozókön. A *parlamenti államtitkár* elsődleges funkciója a miniszter teljes jogú képvisellete az országgyűlés bizottságai előtt, a parlament plenáris ülésein. Angol nyelvű ekvivalensként elsődlegesen a *Minister of State (for)* a tárca megnevezésével használatos, de előfordul a *Parliamentary Under Secretary (for)* is, amely az Egyesült Királyságban létezik, és funkcionális ekvivalensként működhet. A *politikai államtitkár* azonban archaikusnak számít, napjainkban nem létező státust jelöl. A *közigazgatási államtitkár* ellenben nem politikai, ha-

14 https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/index.html: Basic Law for the Federal Republic of Germany.

nem szakmai vezetői funkciót tölt be, a minisztérium hivatali szervezetét irányító közigazgatási vezető. Az egyes államokban az államigazgatási rendszerek, a minisztériumok szervezeti felépítése eltérhet egymástól, így lehetséges, hogy a hivatal vezetésével járó közigazgatási feladatokat több vagy egy különálló szervezeti egység oldja meg (lásd USA, Olaszország). Az Egyesült Királyságban létezik hasonló státusz, megnevezése *Permanent Under Secretary of State (for)* (rövidítve: *Permanent Secretary*¹⁵), amely funkcionális ekvivalensként megfeleltethető a *közigazgatási államtitkárral*. Az Egyesült Államok szövetségi szintjén nincs hasonló behelyettesíthető funkció, mert az amerikai hivatali rendszer más alapon nyugszik. A hazai gyakorlatban elsődlegesen a *State Secretary* a bevett, de előfordul a *Administrative State Secretary* elnevezés is (lásd még Tamás 2017a: 61).

4.2.3. A hazai bíróságok megnevezésének ekvivalensei

A magyar bírósági rendszer 2012. január 1-jétől a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény hatálybalépésével változott. Az egyes bíróságok megnevezései is ennek megfelelően módosultak (lásd lejjebb). Kisebbségi változások következtek be egyfelől a funkciók (például *Kúria*, *közigazgatási és munkaügyi bíróság*), illetve a megnevezések terén, ahol régi terminusok újbóli bevezetése történt meg. A magyar és a külföldi bíróságok megfeleltetése azért ütközik nehézségbe, mert eltérő hagyományok, szokások alapján alakultak ki, és eltérő az a jogszabályi háttér, amelyben működnek. Összevetéskor érdemes a bírósági szinteket nem különállóan, hanem a rendszer egészét, azaz a bírósági szinteket rendszerbe helyezve vizsgálni (lásd fogalmi háló), és a funkcióikat számba venni (például bírósági szint, eljárások típusa, csak polgári vagy csak büntetőügyekkel, peres és nem peres ügyekkel foglalkozik, ítélezik vagy csak semmissé tesznek, mint *semmitőszék* stb.). A bíróságok esetében is mérlegelendő, hogy funkcionális ekvivalens (például *Supreme Court*) vagy terminusjelölt (például *Curia*) alkalmazása a célravezetőbb, ha figyelembe vesszük a célnyelvi beszélő igényeit (közérthető vagy a különbségeket kiemelő változat) (lásd részletesebben Cserba 2014; Novák 2014; Tamás 2017a: 28–30). Léteznek bevett megoldások, mint például a németországi és magyarországi második bíróság szintjének angol nyelvű megfeleltetése a *Regional Court*¹⁶ ekvivalenssel vagy olyan általános megnevezések használata, mint a *General Court* vagy a *Local Court*. A *General Court* előfordul a két igazságszolgáltatási fórumból, a bíróságból és törvényszékből álló Európai Unió Bírósága ismertetőjében¹⁷, illetve az Egyesült Államokban szövetségi állami szinten¹⁸ is. Az általában gyűjtőfogalomként használt *local court* előfordul Ausztráliában bírósági elnevezésben is (lásd *New South Wales Local Court*¹⁹).

15 <https://www.gov.uk/government/organisations/civil-service/about/our-governance>

16 <http://www.dispute-resolution-hamburg.com/institutions/regional-court/>; birosag.hu/en/national-office-judiciary/; <http://njt.hu/njt.php?translated>

17 https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7033/en

18 <https://www.gencourt.state.nh.us/>

19 http://www.localcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/about_us/about_us.aspx

Magyar terminus ²⁰	UK ²¹ /USA ²² támpontként	Birosag.hu ²³	E-justice ²⁴	Njt.hu ²⁵	Terminology of Civil Law ²⁶
Kúria	Supreme Court	Curia of Hungary (terminusjelölt)	Curia (terminusjelölt)	Curia (terminusjelölt)	Supreme Court (funkcionális ekvivalens)
ítélőtábla	Court of Appeal/ Court of Appeals	Regional Court of Appeal (terminusjelölt)	Regional Court of Appeal (terminusjelölt)	Regional Court of Appeal (terminusjelölt)	Court of Appeals (funkcionális ekvivalens)
törvényszék	High Court; Crown Court/-	Regional Court	General Court (funkcionális ekvivalens)	Regional Court	Superior Court (USA – szövetségi állami szint, ²⁷ funkcionális ekvivalens)
járásbíró-ság (kerületi bíróság)	County Court; Magistrates Court/District Court	District Court (funkcionális ekvivalens)	District Court (funkcionális ekvivalens)	District Court (funkcionális ekvivalens)	Local Court

1. táblázat: *A magyar bíróságok angol nyelvű megfeleltetése*

20 Ezúton fejezem ki köszönetemet Kapitánffy Orsolyának, az OFFI Zrt. angol nyelvi lektorának, hogy a táblázat tartalmát lektorálta.

21 <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-courts-and-tribunals-service>

22 <https://www.justice.gov/usao/justice-101/federal-courts>

23 https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/stat-tart-file/birosagok_angolul.pdf; [Birosag.hu/en/national-office-judiciary](https://birosag.hu/en/national-office-judiciary)

24 https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-hu-en.do?init=true&member=1

25 <http://njt.hu/njt.php?translated>

26 Petz A. 2014. Terminology of Civil Law. Budapest: Arx Office Kft. 45.

27 <http://www.courts.ca.gov/superiorcourts.htm>

	Német-országi Szövetségi Köztársaság ²⁸	Osztrák Köztársaság ²⁹	Svájci Állam-szövetség ³⁰	Igazságügyi Minisztérium gyakorlata 2011 ³¹	OFFI Zrt. – Dihen Judit (vezető lektor, nyelvi szakértő) ³²	Európai igazságügyi portál ³³
Kúria	Bundesgerichtshof	Oberster Gerichtshof	Bundesgericht (Bundesebene)	Kurie von Ungarn (terminusjelölt)	Kurie (terminusjelölt)	Kuria (terminusjelölt)
ítélőtábla	Oberlandesgericht	Oberlandesgericht	–	Berufungsgericht (D – außerordentliche Gerichtsbarkeit) (funkcionális ekvivalens)	Oberlandesgericht (D) (funkcionális ekvivalens)	Tafelgericht (archaikus, monarchiabeli) (funkcionális ekvivalens)
törvényszék	Landgericht	Landesgericht	Obergericht (Kantonsebene)	Regionalgericht (terminusjelölt)	Landgericht (D), (funkcionális ekvivalens)	Landgericht (D) (funkcionális ekvivalens)
járásbíró-ság/ kerületi bíróság	Amtsgericht	Bezirksgericht	Bezirksgericht (Kantonsebene) (+Friedensrichter)	Bezirksgericht (A) (funkcionális ekvivalens)	Amtsgericht (D), (funkcionális ekvivalens)	Amtsgericht (D) (funkcionális ekvivalens)

2. táblázat: A magyar bíróságok német nyelvű megfeleltetése

28 http://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/StellungGerichtssystem/stellungGerichtssystem_node.html

29 <http://www.ogh.gv.at/der-oberste-gerichtshof/aufgaben/>; <https://richtervereinigung.at/justiz/gerichtsbarkeit/ordentliche-gerichtsbarkeit/>

30 <http://www.eidgenoessischegerichte.ch/de/>

31 http://nemzetikonyvtar.kormany.hu/download/b/00/50000/n%C3%A9met-magyar_nyomda.pdf

32 Ezúton fejezem ki köszönetemet Dihen Juditnak, az OFFI Zrt. német nyelvi vezető lektorának, hogy a táblázat tartalmát lektorálta.

33 https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-hu-de.do?init=true&member=1

Az 1. és 2. táblázat szemlélteti, hogy a hazai gyakorlatban számos angol és német nyelvű változat él a magyarországi rendes bíróságok idegen nyelvű megnevezésére. Az Európai Bíróság berkein belül felmerült az igény az egységes használatra, a kidolgozott változatok várhatóan megtekinthetők lesznek – mivel a CuriaTerm csak belső használatú – a IATE terminológiai adatbázisában (Asztalos 2018). Az Európai Bíróság gyakorlatára egyébként jellemző az eredeti vagy az eredetihez közeli alakok megtartása is (lásd *Kuria* német nyelven). A jogi fogalmak esetében a 100%-os ekvivalencia ritka, számos esetben a funkcionális ekvivalens és egy új változat (terminusjelölt) megalkotása egyaránt jelenthet megoldást. Éppen ezért az ilyen esetekben a széles körű egyeztetés és ennek következményeként az egységesítés oldhatja fel a helyzetet. Az egységes használatot a terminológiai adatbázisokban való közzététel segíti elő. A bíróságok megnevezése esetében az egyeztetések során állást lehetne foglalni a terminusalkotási szempontok mellett, mint például: beazonosíthatóság; az idegen elnevezés a magyar elnevezést tükrözze vagy a célnyelvi beszélőt tartsa szem előtt; közérthetőség (például archaikus változatok mérlegelése új funkcióval vagy azok elvetése). A terminológián belül elfogadott a célnyelvi beszélő előnyben részesítése, bár a jog területén bizonyos esetekben az is előfordulhat, hogy a különbségek kiemelése célravezető.

4.2.2. A jogszabály terminus³⁴

Az Alaptörvény fordításából nem véletlenül született több változat, ezt egyfelől az Alaptörvény többszöri módosítása, másfelől az egyre pontosabb változatok elkészítése tette szükségessé. Egy-egy jogi terminus megfeleltetése akár hosszadalmas kutatómunkát és egyeztetéseket is igénybe vehet. Az Alaptörvényben szereplő jogszabály terminus angol nyelven történő megfeleltetése elsősre tűnhet csak egyszerűnek, ha ezt részletesebben megvizsgáljuk, akkor a terminusok között számos fogalmi különbséget találunk, ami megnehezíti a megfelelő ekvivalens kiválasztását. Az Alaptörvény fordításának első változatában a jogszabály terminus megfeleltetése a *legislation* (lásd Nemzeti Könyvtár), a 2013. október 1-jei változatban a *legal regulation(s)*, míg az utolsó változat a *law(s)* mellett teszi le a voksot (lásd pl. T) cikk (1)–(2) bekezdés). A magyar jogszabály terminus fogalmát eleve az Alaptörvény szabályozza a T) cikk (2) bekezdésében, amely szerint:

„Jogszabály a törvény, a kormányrendelet, a miniszterelnöki rendelet, a miniszteri rendelet, a Magyar Nemzeti Bank elnökének rendelete, az önálló szabályozó szerv vezetőjének rendelete és az önkormányzati rendelet. Jogszabály továbbá a Honvédelmi Tanács rendkívüli állapot idején és a köztársasági elnök szükségállapot idején kiadott rendelete.”

34 A jogszabály terminus elemzése megjelent korábbi blogbejegyzés formájában: Tamás D. M. 2017b. A jogszabály terminus megfeleltetésének kihívásairól az Alaptörvény angol nyelvű fordításaiban: *Jogi Fórum* (blog). (2017. október 27.) <http://www.jogiforum.hu/blog/5/188>.

Törvény alatt az egyszerű többséggel meghozott törvényeket és a sarkalatos törvényeket egyaránt értjük. A terminust gyakran többes számban, gyűjtőfogalomként használjuk (Tamás 2017a: 25).

Az első fordításban használatos *legislation*³⁵ egyfelől a jogalkotási folyamatot (törvények esetében törvényhozási folyamatot, rendelet esetén a rendeletalkotási folyamatot), másfelől annak eredményét jelöli. Ez utóbbin belül létezik egy szűkebb és egy tágabb értelmezés: egy jogszabályt vagy azok összességét is jelölheti. Ez első esetben a brit parlament egyes vagy összes törvényét (*Acts of Parliament*) és a brit parlament felhatalmazása alapján született alsóbb rendű jogszabályokat jelöli (*regulations, orders*). A második definíció esetében az egyesült államokbeli törvényhozás jogszabályait értjük alatta (2. pont), a jogszabályok összességéhez (3. pont) azonban a törvények (*acts, statutes*) mellett az alsóbb rendű jogszabályok is (*administrative regulations*) hozzátartoznak. A leírtak alapján a *legislation* terminust kontextusfüggő terminusnak is nevezhetjük, mert csak szövegkörnyezetben tisztázható annak értelmezése, hogy folyamatról vagy annak eredményéről van-e szó. Az *acts* (törvények) terminus használatával szintén nem fedjük le teljesen a fogalmat, hiszen a magyar fogalom nem kizárólag törvényeket, hanem alsóbb rendű jogszabályokat is magában foglal. A nemzeti jogi fogalomtól (*Act* törvény értelemben vagy *act* mint *notarial act*, azaz *közjegyzői okirat*) eltér az uniós használat, ahol az *Act* terminus törvény értelemben nem használatos (az alkotmányszerződés megghiúsulása miatt nem létezik európai törvény – lásd IATE), az uniós jogszabályok elsősorban rendeletek (*regulations*), irányelvek (*directives*) és határozatok (*decisions*). Az uniós jogrendszerben jogi aktusok vannak, amelyek szélesebb kört fednek le a jogszabály fogalmánál (lásd *közigazgatási aktusok*).

A második fordításban szereplő *legal regulations* változat szintén gyűjtőfogalom szerepét kívánja betölteni, a célnyelvi olvasó számára azonban bizonytalanságot okoz, az angol anyanyelvű számára nem egyértelmű, hogy milyen fogalmat is jelöl, mert jogi szabályozásként tágabb, másfajta fogalmat képvisel, mint a magyar jogszabály terminusfogalma. Továbbá megtévesztő lehet, hiszen uniós kontextusban a *regulation* (rendelet) fogalmat, illetve többes számban a szabályzatot is jelölheti (Várnai–Mészáros 2011: 109). Ugyanakkor mivel az Alaptörvény definiálja a jogszabály fogalmát, koherens jogszabályfordítások esetén akár ez a megoldás is működhet, amely az Alkotmánybíróság fordítási gyakorlatából ered.

Az utolsó változatokban szereplő *law*³⁶ terminus szintén kontextusfüggő terminus, jelöli például általában véve a jog területét vagy a jogtudományt, számos szóösszetételben szerepel (például *civil law*, azaz *kontinentális jog* vagy *polgári jog*). Az Alaptörvény kontextusából kiindulva a fenti meghatározások alapján a *law* terminus *jogszabályok* összességét, illetve *jogszabályt* jelöl. A fenti definíciókból a kontinentális joghoz képest a kiemelendő fogalmi különbség az, hogy a *law* tágabb fogalmat takar, mint a magyar

35 Oxford Dictionary of Law (2015: 364); Black's Law Dictionary (2014: 1038).

36 Oxford Dictionary of Law (2015: 358); Black's Law Dictionary (2014: 1015).

jogszabály, avagy *law(s)*, mert az esetjogban a *law* terminus bírói döntéseket, a bíróságon alkalmazott elveket, szokásjogot is magában foglalja, amiben alapvetően eltér a kontinentális jogrendektől. A *law* kontextustól függően különböző magyar terminusoknak feleltethető meg, mint például *jog*, *jogszabály* és *törvény* (Várnai–Mészáros 2011: 97).

Az Alaptörvény-fordításoktól eltekintve a gyakorlatban a magyar jogszabály terminus megfeleltetésére más megoldások is előfordulnak, ilyen például a *statutory law*, amely a törvénybe foglalás tényére utal (lásd *statute* terminust többek közt mint a parlamenti törvényhozás eredményeként született törvény), és a *statutory provisions*, amely a *jogszabályi rendelkezések* (*provisions* mint rendelkezések) jellemzőt helyezi fókuszba. Használatos még a *body of law* és *legislative body*, amelyek a jogszabályok összességére utalnak (pl. *body of EU law*). Ez utóbbi az uniós joganyagot jelölve előfordul a francia eredetű *EU acquis*, azaz *uniós vívmányok* (uniós joganyag) formában is. További változat a *legal norm* használata. A magyar jogi szaknyelvben, ill. a dogmatikában, a jogtudományban előfordul a jogszabály szinonimájaként a jogi norma terminus. A *legal norm* használata ebben az értelemben a kontinentális hagyomány átültetését jelzi (Smuk 2013). Az ebben a formában történő használata onnan eredhet, hogy a jogi alaptan értelmezése eltér az alkotmányjogi értelmezéstől. Az előbbi szerint a jogszabály egyenlő a jogi normával, amely egyben a jogszabály alapegysége is. Alapegységként kezelve a jogi norma három szerkezeti eleme: a hipotézis, a diszpozíció és a jogkövetkezmény. Ebben az értelmezésben maguk a jogforrások is (törvények, miniszterelnöki, miniszteri, önkormányzati rendeletek stb.) jogszabályokat foglalnak magukban. A *legal norm* használata eredeti angol szövegekben elsősorban a jogi alaptanról szóló értekezésekben fordul elő.

5. Következtetések

A jogi terminusok fogalmi összehasonlításának folyamata a gyakorlatban összetett, időigényes és aprólékos munka, ahogyan erre a konkrét jogi elemzések is rámutatnak. Éppen ezért fontos a ráfordítással készült kidolgozott terminológiai adatok rögzítése és a releváns adatok egy helyen való hozzáféréseinek biztosítása. A terminológiai adatbázisok az egységesítés eszközeiként elősegítik a minőségi fordítási szolgáltatások nyújtását, a szakmai kommunikáció egyértelműségét.

Irodalom

- Arntz, Reiner 2001. *Fachbezogene Mehrsprachigkeit in Recht und Technik*. Hildesheim, Zürich–New York: Georg Olms Verlag.
- Arntz, Reiner – Picht, Heribert – Mayer, Felix 2009. *Einführung in die Terminologearbeit*. Georg Olms Verlag, Hildesheim, Zürich–New York. (6. Aufl.).

- Asztalos Zsófia 2018. *A soknyelvű jogi terminológia kihívásai az Európai Unió Bíróságán*. Elhangzott: Jogi terminológia. Pázmány Péter Római Katolikus Egyetem, Jog és Nyelv Kutatócsoport – MANYE Terminológiai Szakosztály. Budapest, 2018. szeptember 6.
- Cserba Andrea 2014. A bíróságok, valamint a bírósági szervezet bemutatása és megnevezésük a német jogi szaknyelvben. <http://www.jogiforum.hu/blog/jogi-szaknyelv/124>. (2014. október 20.)
- Fischer Márta – Lesznyák Ágnes 2013. A befogadó növekedéstől az inkluzív növekedésig – terminusalkotás európai uniós kontextusban. In: *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején. 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsolás Tanszéke. Jubileumi évkönyv 1973–2013*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 107–125.
- Fóris Ágota 2005. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Fóris Ágota 2011. A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat és az elmélet viszonya. In: Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 421–428.
- Fóris Ágota 2012. Terminológusok képzése – A terminológia-mesterképzés elindulása. *Magyar Tudomány* 173. évf. 8. szám. 969–976.
- Fóris Ágota 2013. A terminológiaoktatás mint a magyar nyelv, kultúra és identitás támogatása. *Magyar Terminológia* 6. évf. 2. szám. 185–195.
- Fóris Ágota – Tamás Dóra Mária 2018. Terminológia nemzeti és nemzetközi keretek között. In: Bódi Zoltán – Sz. Hegedűs Rita – Szöllősy-Sebestyén András (szerk.) *Magyar szaknyelvek a Kárpát-medencében*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 77–82.
- Kis Ádám 2008. A terminológia terminológiája, avagy a varga és a csizma. *Magyar Terminológia* 1. évf. 2. szám. 279–289.
- Klaudy Kinga 2001. Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv korszerűsítéséért? *Magyar Nyelvőr* CXXV. évf. 2. szám. 145–152.
- Klaudy Kinga 2017. Egyirányú interdiszciplinaritás: a fordítástudomány kapcsolata a terminológiával és a pragmatikával. *Fordítástudomány* XIX. évf. 2. szám. 5–20.
- Novák Barnabás 2014. Jogi dokumentumok terminológiájának fordítási kérdései: Magyarország Alaptörvénye. *Glossa Iuridica*. I. évf. 1. szám. 60–73.
- Novák Barnabás – Tamás Dóra 2013. A svájci jogi-közigazgatási terminológiai adatbank, a TermDat. *Magyar Terminológia* 6. évf. 2. szám. 207–231.
- Picht, Heribert 2010. *Introduction to Terminology Theory*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Sermann Eszter – Tamás Dóra 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K. – Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–115.
- Soglia, Susanna 2002. Origine, sviluppo e tendenze della terminologia moderna. In: Magris, Marella – Musacchio, Maria Teresa – Rega, Lorenza – Scarpa, Federica (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 9–25.

- Somssich Réka 2011. *Az európai jog fogalmai*. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék (Jean Monnet Centre of Excellence).
- Tamás Dóra 2013. Az olaszországi Bolzano autonóm megyében élő kisebbségek jogainak védelméről és a *bistro* terminológiai projekt létrejöttének háttéréről. *Magyar Terminológia* 6. évf. 1. szám. 41–60.
- Tamás Dóra Mária 2014a. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről. Fordítástudományi értekezések I.* Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Tamás Dóra Mária 2014b. Az alkotmány, az alaptörvény és a statútum terminusok által jelölt fogalmak terminológiai elemzése. *Glossa Iuridica*. I. évf. 2. szám. 55–64.
- Tamás Dóra Mária 2017a. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. http://www.offi.hu/sites/offi/files/upload/jogiterminologia_web_opt.pdf; <http://www.eltereader.hu/...emuegen-at/>.
- Tamás Dóra Mária 2017b. *A jogszabály terminus megfeleltetésének kihívásairól az Alaptörvény angol nyelvű fordításában*. <http://www.jogiforum.hu/blog/5/188>. 2017. október 27.
- Tamás Dóra Mária 2018a. Challenges in teaching legal terminology in translation training courses – The background of editing a textbook. In: Ildikó Horváth (ed.) *Latest trends in Hungarian Translation Studies. Court Interpreting, conference interpreting, terminology, audiovisual translation and revision*. Budapest: Eötvös University Press. http://www.offi.hu/sites/offi/files/upload/horvath_latest_trends_reader.pdf; <http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/ildiko-horvath-ed-latest-trends-in-hungarian-translation-studies-2/>.
- Tamás Dóra Mária 2018b. A terminológiai adatbázisok mint a terminológiapolitika eszközei. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: Magyar Nyelvstratégiai Intézet, L'Harmattan Kiadó. 105–120.
- Tamás Dóra Mária 2018c. *Miért rögzítsünk jogi szakszavakat terminológiai adatbázisokban?* Magyar Jogi Nyelv. 2. szám. <https://joginyelv.hu/>. Megjelenés alatt.
- Wüster, Eugen (Bauer, L. Hg.) 1985. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. (2. Aufl.) Copenhagen: HEPU-tryk.

Forrás

- Garner, Bryan A. (ed.) 2014. *Black's Law Dictionary*. St. Paul: Thomson Reuters. <http://thelawdictionary.org/> – Featuring Black's Law Dictionary Free Online Legal Dictionary 2nd Ed.).
- Law, Jonathan 2015. *Dictionary of Law*. Oxford: Oxford University Press. (<http://www.oxfordreference.com/>)
- Petz András 2014. *Terminology of Civil Law*. Budapest: Arx Office Kft.
- Smuk Péter (ed.) 2013. *The Transformation of the Hungarian legal system 2010–2013*. Budapest: Wolters Kluwer Ltd.
- Várnai Judit Szilvia – Mészáros Andrea Éva 2011. *Fordítókatalozs*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Jogszabályok

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.).
Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).

Elektronikus források

- https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/stat-tart-file/birosagok_angolul.pdf (Letöltés: 2018. október 15.)
- [Birosag.hu/en/national-office-judiciary](https://birosag.hu/en/national-office-judiciary) (Letöltés: 2018. október 15.)
- https://www.bk.admin.ch/dam/bk/en/dokumente/terminologie/TERMDAT-Leitfaden_Deutsch_2018-02.pdf (Termdat-Leitfaden Deutsch) (Letöltés: 2018. október 1.)
- http://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/StellungGerichtssystem/stellungGerichtssystem_node.html (Letöltés: 2018. október 2.)
- https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7033/en (Letöltés: 2018. október 2.)
- <http://www.courts.ca.gov/superiorcourts.htm> (Letöltés: 2018. október 2.)
- <http://www.dispute-resolution-hamburg.com/institutions/regional-court/> (Letöltés: 2018. október 2.)
- https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-hu-en.do?init=true&member=1 (Letöltés: 2018. október 3.)
- <https://www.gencourt.state.nh.us/> (Letöltés: 2018. október 1.)
- https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/index.html: Basic Law for the Federal Republic of Germany. (Letöltés: 2018. október 1.)
- <https://www.gov.uk/government/organisations/civil-service/about/our-governance> (Letöltés: 2018. október 10.)
- <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-courts-and-tribunals-service> (Letöltés: 2018. október 10.)
- <http://www.kormany.hu/en/news/the-new-fundamental-law-of-hungary> – 2013. október 1. (Letöltés: 2018. október 10.)
- http://www.kormany.hu/download/a/68/11000/The_Fundamental_Law_of_Hungary_01072016.pdf – 2016. július 1. (Letöltés: 2018. október 10.)
- http://www.localcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/about_us/about_us.aspx (Letöltés: 2018. október 10.)
- http://njt.hu/translated/doc/TheFundamentalLawofHungary_20181015_FIN.pdf – 2018 – 2018. október 15. (Letöltés: 2018. október 10.)
- <http://nemzetikonyvtar.kormany.hu/kiadvanyok> – Nemzeti Könyvtár (Letöltés: 2018. október 1.)
- http://nemzetikonyvtar.kormany.hu/download/b/00/50000/n%C3%A9met-magyar_nyomda.pdf (Letöltés: 2018. október 1.)
- <http://njt.hu/njt.php?translated> (Letöltés: 2018. október 1.)
- <https://www.justice.gov/usao/justice-101/federal-courts> (Letöltés: 2018. október 1.)
- <http://www.ogh.gv.at/der-oberste-gerichtshof/aufgaben/> (Letöltés: 2018. október 1.)

<https://richtervereinigung.at/justiz/gerichtsbarkeit/ordentliche-gerichtsbarkeit/> (Letöltés: 2018. október 1.)

Online terminológiai adatbázisok

Bistro.eurac.edu (Letöltés: 2018. szeptember 15.)
www.btb.termiplus.gc.ca (Letöltés: 2018. szeptember 15.)
<https://eu-terminologia.im.gov.hu/> (Letöltés: 2018. szeptember 17.)
www.eurotermbank.com (Letöltés: 2018. szeptember 17.)
late.europa.eu (Letöltés: 2018. szeptember 15.)
www.sapterm.com (Letöltés: 2018. szeptember 16.)
www.termdat.ch (Letöltés: 2018. szeptember 15.)
www.wipo.int (Letöltés: 2018. szeptember 15.)